

KINCSKERESÉS, KALAND, TUDOMÁNY. KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZETI PROJEKTEK PEST MEGYÉBEN A Ferenczy Múzeumi Centrum kiadványáról¹

KULCSÁR GABRIELLA²

Magyar Régészet 10. évf. (2021), 4. szám, pp. 95–98.

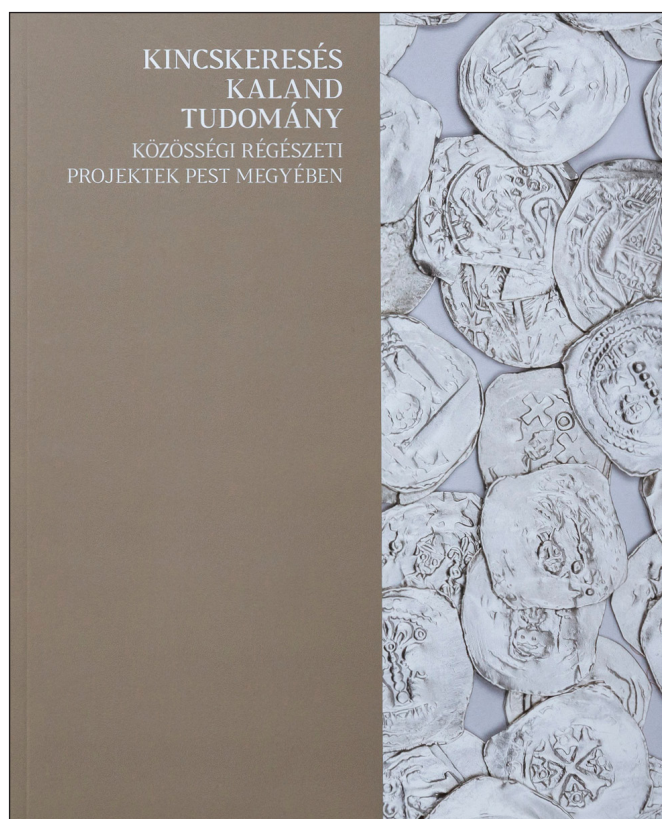
A Kinckeresés, Kaland, Tudomány. Közösségi régészeti projektek Pest megyében c. kötet 2021 őszén jelent meg a Ferenczy Múzeum Centrum azonos című kiállításához kapcsolódóan. A közel 300 oldalas, fotókkal gazdagon illusztrált kötet az elmúlt évtizedben Pest megyében folytatott közösségi régészeti projektek eredményeit mutatja be.

Mindenekelőtt a számok. 277 oldalon 5 fő fejezet, egy bőséges, 11 oldalas irodalomjegyzék, 25 tanulmány, 22 szerző, kitűnő minőségű térképek, rajzok, katalógus képek: több száz fotó, 10 év. Mindez megjelent 2021-ben. Együttműködő intézmények, kollégák, közösségi régészek, civilek sora, a lektorok és néha csak a lábjegyzetekben megjelenő segítők gondolataikkal mind-mind alakították és formálták a kötetet (1. kép).

A kötet **Bevezetőjében** a magyarországi régészetben fokozatosan teret és fogalmi háttérrel nyelő közösségi régészetet, azon belül is a Pest megyében 2010-ben indult kalandot, számtalan közös projektet, a munka történetét mutatja be röviden a kötet szerkesztője, a kiállítás fő kurátora, Rácz Tibor. A hazai közösségi régészet fókuszában még mindig a fémkeresőzés és a hozzá kapcsolódó munkák állnak, melyek tízezer darabnál is több fémtárgy múzeumokba, gyűjteményekbe kerülését eredményezték. Számomra az egyik legfontosabb gondolat azonban a Bevezető végén található, miszerint a számszerűsíthető leleteknél, kutatásoknál jóval fontosabb a társadalmi hasznosulás, értékmentés, közös munka, tevékenység, önzetlen segítségnyújtás, amely hozzájárul minden korosztály szociális, kulturális, lelki jól-létéhez. Sokat jelentett mindez az elmúlt lassan két évben is, a vírus által meghatározott világunkban.

Ez a kötet és a megszületett kiállítás ennek a közösségnek a maradandó lenyomata. Jól átgondolt szerkesztésben, igényes nyelvi és kép világgal vezeti az olvasót egy folyamatosan feltároló világba. A magyar nyelvű tanulmányokban található információt rövid angol nyelvű rezümék közvetítik a nemzetközi szintre is.

Az **első fejezetben** három tanulmány a **régészet és társadalom** kapcsolatát mutatja be: a közösségi régészet komplex, többszintű szövetét, rendszerét, jelenét Rácz Tibor tekinti át. Ennek több aspektusáról

Rácz Tibor Ákos (szerk.) (2021).
Kinckeresés, kaland, tudomány.
Közösségi régészeti projektek Pest megyében.
Szentendre: Ferenczy Múzeum Centrum.
278 p.
ISBN 978-615-5860-18-8

¹ A Szentendrén, 2021. november 12-én, a Közösségi Régészeti Konferencián elhangzott könyvbemutató szerkesztett változata.

² Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet. E-mail: Kulcsar.Gabriella@abtk.hu

hallhattunk konferenciákon is: gyakori téma a fémkeresőzés megosztó fogalma, a múzeum/régész életpálya sokszor kiszámíthatatlan volta és az, hogy élhető szimbiózis alakítható ki a civilek és régészek között, és erre szükség is van. A 16. oldalon található ábra kitűnően, vizuálisan is bemutatja ezt mindannyiunk számára a motivációkon, az általuk létrehozott tevékenységeken, és mindezek következményén és hatásán keresztül. A fejezet második tanulmányában Mohácsi Borbála a határokon túlra ad kitekintést: a nemzetközi alapfogalmakat mutatja be Nagy-Britannia, Ausztria, Lengyelország és Románia példáján. Ő is optimistán szemléli a magyarországi fejleményeket. A harmadik írásban Polgár Balázs „a saját udvarunkban is létező történelem” kapcsán egy izgalmas felmérés eredményeit és tanulságait foglalja össze. Egy 12 kérdésből álló kérdőívet töltöttek ki három múzeum önkéntesei 2020-ban, és válaszaik alapján kortól, nemtől, végzettségtől függetlenül is népszerű szabadidős tevékenységi forma a közösségi régészet. A 2019-ben megalakult Közösségi Régészet Egyesület és az azóta is gyarapodó szervezeti formák fontos szerepet kaphatnak az ezzel kapcsolatos feladatokban.

A 2. fejezet a **Kincseletek Pest megyében** címet viseli; nagyon szépen megkomponált fekete alapon mutatkozó nyitóképe a Pest megyei közösségi régészet egyik szimbóluma, a Bugyi-Felsővány határában előkerült honfoglaláskori aranyozott ezüst tarsolylemez. A kincs fogalmának áttekintése (Rácz Tibor) után Patay Róbert egy 71 darabból álló középső bronzkori aranykincset (89,27 gr) mutat be Nagykőrös határából, majd Mellár Balázssal együtt egy „súlyosabb” ügyről számolnak be, egy 93 darabos, 15,932 kg (!) tömegű késő bronzkori bronzkincsről, ami Kartalon került elő. A kötetben ezt követően minden cikkhez informatív **tárgykatalógusok** kapcsolódnak, melyek ízelítők a leletanyagokból, pontos-értő leírásai a tárgyaknak, a találók nevének feltüntetésével. A rövid tanulmányokban történeteket olvashatunk a felfedezésről, annak körülményeiről és a leletek jelentőségéről.

A bugyi honfoglaláskori tarsolylemezeiről Füredi Ágnestől sokszor hallhattunk már, mégis tud újat mondani az itt publikált tanulmány. Ugyan nem tartozik a klasszikus kincseletek közé, de a felfedezés értékét önmagában jelöli, és 2011 tavasza után 2020-ban is sikerült visszatérni a területre, és folytatni a kutatásokat.

A krízisekhez kapcsolódó kincsek a leggazdagabbak. Ez igaz a tatárjárás korára is. Vác-Szarvas-hegyet és az ott található barlangi menedékhelyet, ennek kutatását, és széles együttműködésben végzett tervását Mag Hella és Rácz Tibor mutatja be. Valódi kaland már a lelőhelyre való feljutás is, valódi menedék lehetett egykor. Itt a kincs felfedezése mellett tervezett kutatás folyt, ez a projekt szép példája ennek az együttműködési formának. Az itt talált két éremlelet (egy 90 és egy 12 darabos) értékelése Nagy Balázs munkája, aki megosztja velünk azt is, hogy az 1. éremlelet ezüstpénzeiért két szarvasmarhát, a 2. számúért egy vödör sört lehetett volna kapni egykor.

A XV. századba vezet el bennünket egy, a középkori Vátya településhez köthető, közel 150 darabos éremlelet, 2019-ből. Nagy Balázs numizmatikai elemzése alapján a legkésőbbi veret 1455-ben került kibocsátásra. Az elrejtés történeti okai nem ismertek, valamilyen helyi esemény idézhette elő.

A **Leletmentés civil segítséggel** című 3. fejezetben a közösségi régészet egy újabb rétege tárul fel előttünk három esettanulmány során. Décsi Enikő a tápiószentmártoni avar temető, Jászberényi Mónika az albertirsai avar temető feltárására kalauzol bennünket, ahol önkéntesek segítették a munkát a szűk határidejű feltárás során, ezáltal a több párhuzamosan folyó munkálat miatt emberhiánnyal küzdő múzeumi feladatellátást is segítve. Ez rávilágít az örökségvédelmi feladatellátás nehézségeire is, ugyanakkor kitűnő lehetőség a csapatépítésre. Ugyanilyen és különleges lehetőség nyílt a középkori Dabas területén, ahol egy feltáráson, ebben a térségben ritka késő középkori alapincézett házat tártak fel. A kötetben ezt a projektet Rácz Tibor mutatja ezt be.

Ezt követi a **Közösségi régészeti projektek Pest megyében** című negyedik fejezet, mely az együttműködés újabb szintjét jeleníti meg. Három főbb projektet ismerhetünk meg ezúttal. Bevallom, a kötet egyik hozzám legközelebb álló tanulmánya a Füredi Ágnes és Rácz Tibor által jegyzett Ócsai Tájvédelmi Körzet régészeti topográfiája. Ez egyben a kötet leghosszabb fejezete és valóban egy mintaszerű közösségi projektet mutat be. Egy különleges tájföldrajzi helyzetben, egy jórészt ismeretlen terület titkai tárultak fel az ócsai turjánvidék, a Duna egykori medermaradványai mentén. A térség fontos elemei az ócsai, méltán híres Árpád-kori premontrei kolostor temploma és az inárcsi Szent György templom, amely bár elpusztult,

de Tari Edit ásatásai nyomán a helye ismert. 2011-ben kezdődtek a részletesebb kutatások, mely a terület Árpád-kori és késő középkor történetének felvázolását jelentette. A térségben a helytörténetírás, okleveles források elemzése már korán, az 1980–90-es években megkezdődött, és ez számos információval segítette a most még professzionálisabban megvalósult kutatásokat. Terepbejárások, hosszú időn keresztül végzett fémkeresős kutatás, forráselemzés, légifotó adta a vizsgálatok gerincét. A fémkeresős kutatás eredményessége megsokszorozta a topográfiai módszerekkel azonosítható lelőhelyek sorát. Az egymásra épülő módszertani rétegek segítségével tárult fel a térség története.

Hasonlóan összetett történet a régió, a korábban már említett Dabas késő középkori templomának és temetőjének a kutatása is. Rác Tibor és Németh Veronika kitűnő áttekintést nyújt a többretegű, rendkívül intenzív temetőről. A civilek mellett itt a dabasi önkormányzat és az NKA is támogatta a kutatásokat. Többek között a Templom-dombi kutatások nyomán vált nyilvánvalóvá, hogy Dabas és térsége fontos regionális központ lehetett az Árpád-korban, a középkorban. A temető szokatlan gazdagsága, a fejdíszes temetkezések, előkelő viseleti elemek, nemesfém ékszerek, aranypénzek alapján is kiemelkedik a korszak eddig ismert temetkezései közül, és a középkori társadalom felsőbb rétegeihez kapcsolódó közösséget jelez.

Ezt követően a megye északi, még inkább ismeretlen vidékei felé fordulunk. Batizi Zoltán, Kóka István, Mag Hella és Rác Tibor egy hiánypótló és nagy perspektívájú kutatás első lépéseként a Börzsöny középkori bányászati emlékeit vizsgálta, nagyon sok segítővel. A nemesfémérc bányászatra írásos források utalnak Nagyborzsöny környékén. Az írott források információit figyelembe véve két helyen folytattak intenzív vizsgálatokat: a nagyborzsönyi Rózsa-hegyen és a Kecse-bércen. A geológiai kutatások mellett az intenzív terepbejárás, fémkeresőzés, felmérések is hozzájárultak, hogy mostanra a Kecse-bércen már az Árpád-korban is valószínűsíthető a nemesfémérc bányászat. Sikerült azonosítani a kitermelésre utaló horpákat, és a tevékenység a középkorban a Rózsa-hegyen még intenzívebbé vált.

Az ötödik fejezet kilenc tanulmányt, konkrétabb **tárgycsoportokat és anyagközléseket** hoz a római kortól az Árpád-koron át egészen a késő középkorig, kora újkorig. Ez a fejezet jól tükrözi annak a lehetőségét, hogy egy-egy tárgytypus részletes elemzése a gyarapodó fémkeresős adatok fényében minőségi ugrást jelenthet.

Marsi Attila fémkeresős kutatások során felfedezett 33 új római kori fibulát mutat be az MRT által is vizsgált gödöllői és aszódi járás területéről, fontos új topográfiai adatokkal egészítve ki azok sorát. Sáró Csilla 10 új fibulát mutat be a budakeszi járás területéről. Bózsza Anikó pedig a fémkeresős kutatásokból származó különleges római kori leleteket: lószerszámveretet, gyűrűket és egy bronz méceszt elemez alaposabban.

Langó Péter a kora Árpád-kori mellkereszteket vizsgálja már hosszabb ideje. Tíz új mellkereszt lett ismert az elmúlt tíz év kutatásai során. Eddig csak nyolc ilyen volt ismert Pest megyében, tehát jelentős változást hozott ez is, és az is bizonyítást nyert, hogy a mellkeresztek nem temetőkben, hanem telepkörnyezetben gyakoribbak. Az ezt követő tanulmányában a szerző egy érdekes tárgytypust, a 11. századi jelekkel díszített gyűrűket tekinti át két új lelet kapcsán és ezek tágabb összefüggéseiben. Eddig öt ilyen jelekkel díszített gyűrű ismert a megye területén. A jelkészletek elemzése és értelmezése még nem egyértelmű, valódi jelentéstartalmú írásjelek helyett az írásokat utánzó jelelés is számításba jöhet.

Giedl Dániel a csillag alakú buzogányok reprezentatív darabjait gyűjtötte össze, melyek előkerülése szintén a fémkeresős kutatásokhoz kapcsolódik. Ezek az ütő-zúzó fegyverek nagy formai változatosságban fordulnak elő Pest megye területén; a négy és tizenkét tüskés variációk főként a megye déli területein jelennek meg. Ennek alapján a történeti kontextusukat is érinti a szerző a kun és besenyő betelepülésekkel kapcsolatban.

Herbst Anna mutatja be azt a pusztavacsi erénytálat, mely egy, az Árpád-korban lakott településen került elő. A lelőhely megismerését egy fatuskózásnak köszönhetjük, mely ebben a térségben is számos lelőhelyet hoz napvilágra, de sajnos sokszor későn érkezünk a helyszínre. Ez az eset is igazolja, hogy a civilek jelzése mennyire fontos az ilyen típusú földmunkák monitorozása kapcsán.

Rózsa Zoltán és Szigeti Judit tanulmánya az Árpád-kori gyűrűkön (itt most négy), csüngőkön/pecsétlőkön (itt most kettő) ábrázolt visszaforduló állatalakokat óvatosan értelmezve és tág kitekintésben mutatja be.

Végül Mordovin Maxim 77 új textilplombát, a középkori és kora újkori textilgyártás és kereskedelem emlékeit és a térséget elérő textiláru kereskedelmének izgalmas forráscsoportját tekinti át, mely Anglia, Flandria, Észak-Itália, Dél-Németország, Lausitz, Szilézia, Alsó Ausztria, és Cseh-Morvaország felé mutató tág kapcsolatrendszer tükröz, több nagyon ritka darabbal a gyűjteményekben. A tudományos kutatást gátló tényezőre hívja fel a figyelmet az előkerült leletek térképezése, földrajzi szóródása. Ez ugyanis azt mutatja, hogy a leletek a Dunántúlon és Pilis/Szentendre környékén szinte teljesen hiányoznak, Budapesten és a gödöllői, váci területeken egyaránt. Komoly pusztítást végeztek a korábbi fémkeresős kutatások, mely a történeti elemzések során figyelembeveendő, és más korszakok leletanyag-szóródásait is befolyásoló tényező.

Kincskeresés, Kaland, Tudomány – felfedezés, életérzés, összefüggések... A kapcsolódások folytathatók. Jó látni a közösségi fotókat, a rendkívüli tárgyakat, olvasni az alapos elemzéseket, és gratulálni az alkotóknak! Maradjon így és folytatódjon.

A kiállítás kurátora és a kötet szerkesztője Rácz Tibor Ákos. A tanulmányok szerzői: Batizi Zoltán, Bózsá Anikó, Décsi Enikő, Füredi Ágnes, Giedl Dániel, Herbst Anna, Jászberényi Mónika, Kóka István, Langó Péter, Mag Hella, Marsi Attila, Mellár Balázs, Mohácsi Borbála, Morodovin Maxim, Nagy Balázs, Németh Veronika, Dr. Polgár Balázs, Patay Róbert, Rácz Tibor Ákos, Rózsa Zoltán, Sáró Csilla és Szigeti Judit.